

Sukcesy i wyzwania związane z rozwojem kultu i Drogi św. Jakuba w Polsce

1. Wstęp

Kult św. Jakuba Starszego Apostoła na ziemiach polskich sięga początkami XI w. Został on przyjęty bezpośrednio z krajów Europy Zachodniej, zaś w Polsce uległ znacznym wpływom wschodnio-słowiańskim. Mediewiści podkreślają, że kult ten w średniowiecznej Polsce był bardzo żywy¹. Św. Jakub czczony był w naszym kraju jako patron czapników, kapeluszników, żebraków, a przede wszystkim pielgrzymów. Pod jego wezwaniem budowano kościoły i szpitale, w których opiekę znajdowali pielgrzymi. Muszle św. Jakuba odkryte przez archeologów w średniowiecznych grobach w wielu miejscach Polski oraz hiszpańskie źródła archiwalne, są dowodem na podejmowanie również przez Polaków długich i trudnych pielgrzymek do grobu św. Jakuba Apostoła w Santiago de Compostela². Od początku XVI w. ruch pielgrzymkowy do Santia-

¹ R. Knapiński, *Od Apostoła do Patrona pielgrzymów. Ikonografia św. Jakuba w sztuce polskiej*, [w:] R. Knapiński, *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2002, s. 241–267; A. Witkowska, *Titulus Ecclesiae. Wezwania współczesnych kościołów katedralnych w Polsce*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1999, s. 9–16, 49–58, 166–172; R. M. Zawadzki (red.), *Kult świętych w Polsce średniowiecznej. Materiały z sympozjum naukowego. 31 maja 2001*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2003, s. 69–80.

² Por. L. Vázquez de Parga, J. M. Lacarra, J. Uría Riu, *Las peregrinaciones a Santiago de Compostela*, t. III, Madryt 1949, s. 29–32; A. Jackowski, I. Sołjan, *Pielgrzymki do Santiago de Compostela w czasie i przestrzeni*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja*, IGiGP UJ, PPWSZ w Nowym Targu, Bractwo św. Jakuba Apostoła Oddział Małopolski w Więclawicach Starych, Kraków 2008, s. 23–24; J. Wiesiołowski, *Podróże Polaków do Composteli w XIV i XV wieku – stosunki dyplomatyczne i szlachecki model wykształcenia*, [w:] R. Knapiński, *Kult św. Jakuba...*, dz. cyt., s. 201–209; M. Wilska, *Pielgrzymim szlakiem z Mazowsza do Composteli*, [w:] H. Manikowska, H. Zaremska (red.), *Peregrinationes. Pielgrzymki w kulturze dawnej Europy*, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1995, s. 165–169; A. M. Wyrwa, *Święty Jakub Apostoł*.

go de Compostela w całej Europie wyraźnie zmalał. W wyniku wojen religijnych, licznych epidemii, rewolucji francuskiej i wojen napoleońskich Drogi św. Jakuba i sanktuarium w Santiago de Compostela straciły na swym znaczeniu. Również w Polsce, w okresie odnowy potrydenckiej, kult św. Jakuba stracił na znaczeniu i ograniczał się jedynie do wybranych parafii pod wezwaniem Apostoła. Kult ten został „wyparty” przez charakterystyczny dla tego okresu kult maryjny (głównie cudownych wizerunków Najświętszej Maryi Panny) oraz kult eucharystyczny i Męki Pańskiej³.

Osoby badające fenomen *Camino de Santiago* są dziś zgodne, że ożywienie pielgrzymowania do grobu św. Jakuba Starszego Apostoła nastąpiło dzięki apelowi, który skierował Ojciec Święty Jan Paweł II podczas wizyty w Santiago de Compostela w dniu 9 listopada 1982 roku. Przemówienie Papieża Polaka, nazwane *Aktem Europejskim*, wygłoszone wówczas w katedrze w Santiago rozpoczęło nowy etap w historii pielgrzymowania do grobu św. Jakuba. W 1987 roku Rada Europy uznała Drogę św. Jakuba za pierwszy Europejski Szlak Kulturowy i zachęciła władze regionów do odtworzenia dawnych szlaków pątniczych. Początkowo w Hiszpanii, a w następnych latach m.in. we Francji, Niemczech, Włoszech, Austrii i Szwajcarii pojawiły się drogowskazy z motywem muszli św. Jakuba. W 1993 roku droga pielgrzymkowa do Santiago de Compostela na terytorium Hiszpanii, a w 1998 roku na obszarze Francji, została wpisana przez UNESCO na listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego Ludzkości.

W Polsce ponowne ożywienie kultu św. Jakuba i zainteresowanie Polaków *Camino de Santiago* jest widoczne dopiero od końca lat 90. XX w. O coraz większej popularności Drogi św. Jakuba w naszym kraju, świadczy choćby rosnąca z każdym rokiem liczba osób z Polski, którzy w Santiago de Compostela otrzymali tzw. „Compostelkę” – w 2009 r. było to 1321 osób, zaś w Świętym Roku Jakubowym 2040 osób – tym samym Polacy przesunęli się już na 10 pozycję w rankingu najliczniej pielgrzymujących narodowości do Santiago de Compostela⁴. Dane te potwierdzają, że Pol-

Malakologiczne i historyczne ślady peregrynacji z ziem polskich do Santiago de Compostela, Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Lednica – Poznań 2009, s. 36–55, 57–58.

³ Por. J. Borzyszkowski, *Z dziejów Kościoła katolickiego na Kaszubach i Pomorzu w XIX i XX w.*, Instytut Kaszubski, Wydawnictwo Diecezji Pelplińskiej „Bernardinum”, Gdańsk-Pelplin 2000, s. 256; H. D., Wojtyska, *Męka Chrystusa w religijności polskiej XVI–XVIII wieku*, [w:] Wojtyska H. D., Kopeć J. J. (red.), *Męka Chrystusa wczoraj i dziś*, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 1981, s. 61–79; H. D. Wojtyska (red.), *Kult Męki Pańskiej. Historia i terażniejszość. Materiały z sesji naukowej w Olsztynie, 3–4 marca 2001 r.*, Studio Poligrafii Komputerowej „SQL” s.c., Olsztyn 2001.

⁴ Warto jeszcze przybliżyć najnowsze dane potwierdzające wcześniejsze stwierdzenia: tylko w lipcu 2011 r. „Compostelkę” otrzymało 423 osób z Polski – tj. 4% cudzoziem-

ska już odgrywa duże znaczenie w europejskich peregrynacjach do grobu św. Jakuba.

Prezentowane opracowanie jest próbą podsumowania sukcesów związanych z rozwojem kultu św. Jakuba Starszego Apostoła w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu, w tym także powstania i rozwoju jakubowych szlaków. Autorzy opracowania na podstawie własnych badań terenowych i wywiadów i kwerendy podjęli także próbę uchwycenia najważniejszych problemów oraz wyzwań związanych z dalszym rozwojem kultu Apostoła w naszym kraju.

2. Rozwój kultu św. Jakuba w parafiach pw. św. Jakuba

Obecnie w Polsce rejestruje się 147 rzymskokatolickich parafii pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła (1,4% ogółu parafii)⁵. Ponad 70% z nich powstało w okresie średniowiecza, co jednoznacznie potwierdza, przypadający na ten okres bardzo żywy kult Apostoła na ziemiach polskich⁶. Warto zaznaczyć, że obecnie tylko cztery parafie jakubowe (Błażejowo, Lębork, Obra, Tolkmicko) są pod patronatem zgromadzeń zakonnych, w pozostałych zaś opiekę duszpasterską sprawują księża diecezjalni.

Do najważniejszych ośrodków kultu św. Jakuba Starszego Apostoła w Polsce należy w pierwszym rzędzie zaliczyć kościoły jakubowe, które zostały przez miejscowych ordynariuszy podniesione do rangi sanktuarium św. Jakuba. Najstarsze „Diecezjalne Sanktuarium Pielgrzymkowe św. Jakuba” znajduje się w Jakobowie. Zostało ono ustanowione w dniu 20 czerwca 2007 r. dekretem ks. biskupa Adama Dyczkowskiego, ordynariusza diecezji zielonogórsko-gorzowskiej. Kościół w Jakobowie, według miejscowej tradycji powstał już w roku 991, przy dawnym

ców (6 miejsce wśród pielgrzymów zagranicznych). www.peregrinossantiago.es/esp/wp-content/uploads/informes/peregrinaciones2010.pdf [pozyskano 15 lipca 2011 r.], www.peregrinossantiago.es/esp/post-peregrinacion/estadisticas/?anio=2009&mes= [pozyskano 15 lipca 2011 r.], <http://www.peregrinossantiago.es/esp/post-peregrinacion/estadisticas/?anio=2011&mes=7> [pozyskano 10 sierpnia 2011 r.].

⁵ Według badań Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego w Polsce opracowanych na podstawie danych statystycznych udostępnionych przez Ośrodek Statystyki Kościelnej w Watykanie w 2007 r. w Polsce funkcjonowało 10082 parafii Kościoła rzymskokatolickiego. Źródło: http://www.iskk.ecclesia.org.pl/statystyka_2007.htm [pozyskano 16 lipca 2011 r.].

⁶ I. Hodorowicz i F. Mróz, *Geograficzny zasięg kultu św. Jakuba w Polsce na przykładzie wezwań kościołów i kaplic pod wezwaniem Apostoła*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Kult św. Jakuba Apostoła na szlakach pielgrzymkowych do Santiago de Compostela*, Wydawnictwo „Czuwajmy”, Kraków 2010, s. 63–82.

trakcie z Wielkopolski na Łużyce⁷. Drugim, diecezjalnym sanktuarium św. Jakuba jest gotycki kościół pod wezwaniem św. Jakuba Starszego Apostoła w Lęborku (dekret ks. biskupa Jana Bernarda Szlagi, ordynariusza diecezji pelplińskiej z dnia 25 lipca 2010 r.). Trzecie sanktuarium św. Jakuba w Polsce powstało w dniu 24 kwietnia 2011 r. w Szczyrku (dekret ks. biskupa Tadeusza Rakoczego, ordynariusza diecezji bielsko-żywieckiej)⁸. Warto zaznaczyć, że pielgrzymi z Małopolski, członkowie Bractwa św. Jakuba oraz parafianie w Więclawicach Starych, skierowali na ręce ks. kardynała Stanisława Dziwisza, metropolity krakowskiego, prośbę o podniesienie kościoła w Więclawicach Starych do rangi Diecezjalnego Sanktuarium św. Jakuba⁹. Nie sposób również nie wspomnieć o tzw. „kościółkach jubileuszowych” ustanowionych z okazji Świętego Roku Jakubowego 2010 w diecezji bielsko-żywieckiej, tarnowskiej i zielonogórsko-gorzowskiej. W diecezji bielsko-żywieckiej były to kościoły św. Jakuba w w Simoradzu i Szczyrku, a stosowny dekret podpisał ks. biskup Tadeusz Rakoczy w dniu 21 grudnia 2009 r. Na mocy dekretu Penitencjarii Apostolskiej z dnia 18 grudnia 2009 r. wierni, którzy w czasie trwania roku jubileuszowego nawiedzili te świątynie, czy to prywatnie, czy też uczestnicząc w różnych nabożeństwach odprawianych z tej okazji, mogli uzyskać odpust zupełny pod zwykłymi warunkami. Ks. Biskup Wiktor Skworc, ordynariusz diecezji tarnowskiej ustanowił w swej diecezji trzy kościoły jubileuszowe w Świętym Roku Jakubowym. Były to świątynie w Brzesku, Podegrodziu i Tuchowie. Z kolei w diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, dekretem ks. biskupa Stefana Regmunta rangę kościołów jubileuszowych pełniły cztery kościoły w diecezji: katedra w Gorzowie Wielkopolskim, konkatedra w Zielonej Górze, wspomniane już Sanktuarium Pielgrzymkowe św. Jakuba w Jakubowie i sanktuarium maryjne w Rokitnie.

Drugą grupę ważnych ośrodków kultu św. Jakuba stanowią jakubowe parafie – kościoły, które posiadają relikwie Apostoła, a więc: Brzesko, Jakubów, Leśna, Lębork, Łeba, Podegrodzie, Sączów, Szczyrk, Tuchów i Więclawice Stare. Św. Jakub Starszy Apostoł jest szczególnie czczo-

⁷ W. Hass, *Z Jakubowa do Santiago de Compostela. Szlak, bractwo, sanktuarium*, [w:] Jankowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja*, IGiGP UJ, PPWSZ w Nowym Targu, Bractwo św. Jakuba Apostoła Oddział Małopolski w Więclawicach Starych, Kraków 2008, s. 100.

⁸ Parafia św. Jakuba Apostoła w Szczyrku powstała w 1800 r. Kościół reprezentuje styl późnobarokowy. W ołtarzu głównym znajduje się figura św. Jakuba Apostoła.

⁹ W dniu 10 września 2007 r. podczas głównych uroczystości związanych z jubileuszem 250-lecia konsekracji kościoła, ks. kard. Stanisław Dziwisz uroczystie wprowadził do świątyni relikwie św. Jakuba Starszego Apostoła i Bartłomieja.

ny w miastach, które obrały sobie Go za patrona – tj. w Lęborku (1998 r.), w Olsztynie i Brzesku (2010 r.).

Należy wspomnieć także o wysuniętych w grudniu 2009 r. w Więclawicach Starych projekcie utworzenia w Polsce czterech prowincji „jakubowych”: południowo-wschodniej¹⁰, południowo-zachodniej¹¹, północno-wschodniej¹² i północno-zachodniej¹³. Projekt jest w fazie pełnej realizacji. Według założeń, w każdej prowincji kapłani odpowiedzialni za poszczególne jednostki mają za zadanie m.in. koordynację realizowanych projektów związanych z odtwarzaniem i oznakowaniem odcinków Drogi św. Jakuba, a także wymianę informacji o wydarzeniach w poszczególnych parafiach, bractwach i stowarzyszeniach. W każdej prowincji znajduje się kilka ważnych ośrodków kultu św. Jakuba z jednym „głównym” przy którym działa Bractwo św. Jakuba Apostoła. W prowincji południowo-wschodniej do takich ośrodków należą Więclawice Stare, a także Brzesko, Kotuszów, Pałecznicza, Podegrodzie, Sandomierz, Szczaworyż i Tuchów; w prowincji południowo-zachodniej: sanktuarium św. Jakuba w Szczyrku i jakubowe parafie w Częstochowie, Nysie, Sączowie i Simoradzu; w prowincji północno-wschodniej: sanktuarium św. Jakuba w Lęborku oraz parafie św. Jakuba w Łebie, Olsztynie i Toruniu, a także Bractwo Pielgrzymkowe św. Jakuba przy bazylice św. Jerzego w Kętrzynie; w prowincji północno-zachodniej: sanktuarium w Jakubowie oraz parafie św. Jakuba w Mogilnie, Murowanej Goślinie, Ośnie Lubuskim i Żabnie.

W przypadku wielu ww. parafii św. Jakuba, kult Patrona rozwinął się ponownie w ostatnim dziesięcioleciu. Dzięki wsparciu duszpasterzy przez parafian, czcicieli św. Jakuba, caminowiczów i miłośników *Cami-*

¹⁰ Do prowincji południowo-wschodniej należą archidiecezje: krakowska, przemyska, warszawska, lubelska oraz diecezje: tarnowska, rzeszowska, zamojsko-lubaczowska, sandomierska, kielecka, radomska i siedlecka. Kapłanem odpowiedzialnym za prace i inicjatywy w tej prowincji jest ks. Ryszard Honkisz – proboszcz parafii św. Jakuba i prezes Bractwa św. Jakuba w Więclawicach Starych.

¹¹ Prowincję południowo-zachodnią tworzą archidiecezje: częstochowska, katowicka, łódzka i wrocławska, a także diecezje bielsko-żywiecka, gliwicka, kaliska, łowicka, opolska, sosnowiecka i świdnicka. Odpowiedzialnym jest ks. Andrzej Loranc – kustosz sanktuarium św. Jakuba w Szczyrku.

¹² W skład prowincji północno-wschodniej wchodzi archidiecezje: białostocka, gdańska, i warmińska, oraz diecezje: drohiczyńska, elbląska, ełcka, łomżyńska, pelplińska, płocka i toruńska. Kapłanem odpowiedzialnym za prace w tej prowincji jest ks. Zezon Myszk – proboszcz parafii św. Jakuba w Łebie.

¹³ Do prowincji północno-zachodniej należą archidiecezje: szczecińsko-kamieńska, poznańska, gnieźnieńska oraz diecezje: legnicka, wrocławska, bydgoska, koszalińsko-kołobrzeska, zielonogórsko-gorzowska. Odpowiedzialnym jest ks. Stanisław Czerwiński – kustosz sanktuarium św. Jakuba w Jakubowie.

no de Santiago, w wielu ośrodkach powstają nowe inicjatywy związane z dalszym ożywieniem kultu Apostoła w lokalnych społecznościach i regionie. Do takich inicjatyw zaliczyć należy m.in. organizację z okazji odpustu św. Jakuba tzw. „Jarmarków Jakubowych” m.in. w Błazejewie, Kętrzynie, Nysie i Szczecinie, „Festynów Jakubowych” m.in. w Brzesku, Lublinie-Głusku, „Biesiad Jakubowych” np. w Jakubowie, „Dni Jakubowych” m.in. w Lęborku („Lęborskie Dni Jakubowe”), Olsztynie i Tolkmicku, „Rodzinnych pikników” (Więclawice Stare), czy doroczna adoracja Najświętszego Sakramentu tzw. Czterdziestogodzinne Nabożeństwo w parafii św. Jakuba Apostoła w Warszawie. Wspaniałą inicjatywą gromadzącą z każdym rokiem coraz większą liczbę uczestników jest organizowany w ramach Lęborskich Dni Jakubowych „Międzynarodowy Złot Jakubów”. W ostatniej (piątej) edycji zlotu, który odbył się w 2011 r. do Lęborka przyjechało 254 Jakubów z 60 miejscowości.

Bardzo popularne stały się także tzw. piesze wędrówki szlakiem św. Jakuba organizowane właściwie na wszystkich odcinkach jakubowych szlaków w Polsce. Z okazji liturgicznego wspomnienia św. Jakuba organizowane są także pielgrzymki *Drogą św. Jakuba* (np. w Złotorzy, Mirosławiu, Pałęcznicy, Więclawicach Starych), Rajdy Rowerowe (np. w Szczyrku), festiwale piosenek (np. Festiwal Piosenki „Śpiewa Kuba do Jakuba” w kościele św. Jakuba w Krzemienicy k. Łańcuta). Duże znaczenie w rozwoju i popularyzacji kultu św. Jakuba mają także organizowane w wielu miejscach wystawy związane z *Drogą św. Jakuba* (m.in. wystawa „Do Santiago!” w Muzeum Archeologiczno-Historycznym w Głogowie, wystawa „Droga św. Jakuba” przygotowana przez Bractwo św. Jakuba w Więclawicach Starych – „peregrynująca” po parafiach jakubowych w Polsce), koncerty, sesje i sympozja naukowe.

Ogromne zasługi w rozwoju kultu św. Jakuba w Polsce należy przypisać Bractwu św. Jakuba Apostoła w Jakubowie, które powstało 13 czerwca 2004 roku. Do głównych celów stowarzyszenia należy rozwój kultu św. Jakuba (m.in. poprzez organizowaną corocznie pielgrzymkę z Głogowa do Jakubowa oraz Ogólnopolskie Pielgrzymki parafii pw. św. Jakuba na Jasną Górę), a także wytyczenie, opieka i nadzór nad szlakiem pielgrzymkowym prowadzącym do kościoła w Jakubowie¹⁴. W listopadzie 2004 roku Bractwo św. Jakuba i działająca w Janicach koło Jeleniej Góry „Fundacja Wioski Franciszkańskiej” nawiązali kontakty z niemieckim stowarzyszeniem „Ökumenischer Pilgerweg” z Erfurtu, które w roku 2003 wytyczyło i oznakowało *Ekumeniczny Szlak Pątniczy* („Ökumenischer Pil-

¹⁴ H. Karaś, *Droga św. Jakuba na Dolnym Śląsku*, [w:] *Na szlaku św. Jakuba... Z Jakubowa do Santiago de Compostela* (praca zbiorowa), Głogów – Jakubów 2005, s. 40.

gerweg”) z Görlitz do Vacha. Szlak ten rozpoczyna się przy Moście Staromiejskim w Zgorzelcu/Görlitz. Tym samym, nasz kraj posiadał już dostęp do sieci Dróg św. Jakuba w Europie Zachodniej¹⁵. Następnym krokiem członków Bractwa i Fundacji Wioski Franciszkańskiej było wytyczenie pierwszego polskiego odcinka jakubowego szlaku łączącego Jakubów ze Zgorzelcem – tzw. *Dolnośląskiej Drogi św. Jakuba*. Uroczyste otwarcie tej drogi odbyło się 24 lipca 2005 roku w Jakubowie oraz w Zgorzelcu, gdzie na Moście Staromiejskim dokonano symbolicznego włączenia polskiego odcinka Drogi św. Jakuba do europejskiej sieci dróg jakubowych¹⁶.

Lokalne oddziały Bractwa św. Jakuba w Jakubowie istnieją przy parafiach św. Jakuba w Więclawicach Starych koło Krakowa¹⁷, w Szczyrku, Żabnie koło Poznania oraz w Ośnie Lubuskim. W każdym z tych oddziałów, członkowie Bractwa podejmują prace związane z rozwojem kultu św. Jakuba oraz odtworzeniem i oznakowaniem nowych odcinków jakubowych szlaków.

Do wielu sukcesów Bractwa św. Jakuba zaliczyć można bez wątpienia zaproszenie, a następnie zorganizowanie wizyty metropolity Santiago de Compostela, ks. arcybiskupa Juliàna Barrio Barrio w naszym kraju, w dniach od 30 kwietnia do 3 maja 2010 roku, a także organizacja tzw. „Dni Polskich w Santiago de Compostela i na Monte de Gozo” (1–3 lipca 2010 r.), w trakcie których w katedrze w Santiago de Compostela dokonano Aktu zawierzenia św. Jakubowi pielgrzymów z Polski.

Warto również wspomnieć, że Bractwo św. Jakuba w Więclawicach Starych od czterech lat jest współorganizatorem Międzynarodowej Konferencji Naukowej, która organizowana jest na początku września w Krakowie. Pierwsza Ogólnopolska Konferencja Naukowa zatytułowana „*Drogi św. Jakuba w Polsce – stan badań i organizacja*” odbyła się 12 września 2008 r. w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ w Krakowie. Drugą konferencję zatytułowaną „*Pielgrzymi na Drodze św. Jakuba. Przeszłość i teraźniejszość*” zorganizowano 12 września 2009 r. w Muzeum Pielgrzymowania w Częstochowie. Międzynarodowa Konferencja Naukowa „*Kult św. Jakuba na szlakach pielgrzymkowych do Santiago de Compostela*” odbyła się 11 września 2010 r. w sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Krakowie-Łagiewnikach i parafii pw. św. Jakuba w Więclawicach Starych. Celem konferencji była prezentacja wyników badań związanych z rozwojem kultu św. Jakuba oraz Dróg św. Jakuba.

¹⁵ E. Mendyk i F. Mróz, dz. cyt., s. 78.

¹⁶ W. Hass, dz. cyt., s. 100.

¹⁷ Bractwo powstało 8 grudnia 2007 r., a jego członkowie sprawują opiekę nad *Małopolską Droga św. Jakuba* z Sandomierza do Krakowa.

Wielkie zasługi w odtworzeniu kolejnych odcinków Dróg św. Jakuba w Polsce należy przypisać Emilowi Mendykowi – podróżnikowi, przewodnikowi z „Fundacji Wioski Franciszkańskiej” w Janicach koło Jeleniej Góry oraz prezesowi zarejestrowanego 28 stycznia 2010 roku Stowarzyszenia „Przyjaciele Dróg św. Jakuba w Polsce”¹⁸. Jego zapał i kolejne inicjatywy wokół idei odtworzenia i oznakowania polskich odcinków Camino de Santiago zgromadziły szeroką grupę osób w różnych zakątkach kraju.

Do największych sukcesów związanych z rozwojem kultu św. Jakuba w Polsce zaliczyć należy oznakowanie ponad 2700 kilometrów odcinków jakubowych szlaków. Drogi św. Jakuba w naszym kraju powstały dzięki ogromnemu zaangażowaniu członków wspomnianych Bractw św. Jakuba, Stowarzyszenia „Przyjaciele Dróg św. Jakuba w Polsce”, władz kościelnych, samorządowych oraz caminowiczów i czcicieli Apostoła.

3. Drogi św. Jakuba w Polsce – geneza i rozwój

W 2003 roku europejska sieć *Camino de Santiago* dotarła do granicy niemiecko-polskiej w Görlitz/Zgorzelcu. W następnym roku, osoby z Polski pielgrzymujące do Santiago wysunęły pomysł wytyczenia Drogi św. Jakuba także w naszym kraju.

Pomysł wytyczenia pierwszego odcinka Drogi św. Jakuba w Polsce pojawił się w drugiej połowie 2004 roku na forum internetowym portalu „Polskiego Klubu Camino de Santiago” (www.santiago.defi.pl). Pomyśłodawcą szlaku, który otrzymał nazwę *Droga Polska (Camino Polaco)* był Włodzimierz Antkowiak – autor jednej z pierwszych współczesnych polskich relacji z pielgrzymki do grobu św. Jakuba. Głównym założeniem projektu było odtworzenie szlaku pątniczego prowadzącego od miejscowości Ogrodniki, przy granicy polsko-litewskiej, przez Olsztyn, Toruń, Gniezno, Poznań do Stubic na granicy z Niemcami¹⁹. Prace nad odtworzeniem *Drogi Polskiej* podjęli członkowie Stowarzyszenia na rzecz Ratowania Zabytków Kultury Europejskiej w Polsce – organizacji pozarządowej zarejestrowanej w 2005 roku w Toruniu. Projekt ten jednak, ze względu na wiele przyczyn, m.in. znacznej odległości od już istniejących europejskich odcinków *Camino*, musiał czekać ponad rok na realizację.

¹⁸ Głównym celem tej międzyregionalnej organizacji jest utrzymanie i popularyzacja Drogi św. Jakuba w Polsce, jak również koordynacja działań związanych ze szlakiem w różnych częściach kraju.

¹⁹ W. Antkowiak, *Szlak św. Jakuba. Polska Droga. Odcinek Olsztyn – Toruń. Przewodnik dla pielgrzymów i turystów*, Toruń 2007, s. 4.

Pierwszy, 20-kilometrowy odcinek *Drogi Polskiej* prowadzący z katedry pw. św. Jakuba w Olsztynie do sanktuarium maryjnego w Gietrzwałdzie został otwarty 25 lipca 2006 roku. W kwietniu 2007 roku odcinek ten został przedłużony do kościoła św. Jakuba w Toruniu, zaś w 2009 roku do Trzemeszna²⁰. Od kwietnia 2007 roku prace nad oznakowaniem szlaku przejęła Międzynarodowa Agencja Poszukiwawcza (MAP) z siedzibą w Toruniu. W dniu 25 lipca 2011 r. w Kętrzynie uroczyście otwarto kolejny odcinek *Drogi Polskiej* z Ogrodnik do Olsztyna (313 km).

Długość odcinka *Drogi Polskiej* z Ogrodnik do Trzemeszna wynosi około 530 km. Trasę niemal w całości poprowadzono w oparciu o istniejące szlaki turystyczne, zwłaszcza międzynarodowy szlak pieszy E-11 (Słubice – Ogrodniki)²¹.

Pierwszym odtworzonym w Polsce odcinkiem *Camino de Santiago* jest *Dolnośląska Droga św. Jakuba*²². Droga prowadzi z Głogowa, przez Jakubów, Grodowiec, Polkowice, Chocianów, Bolesławiec i Lubań do Zgorzelca, a jej długość wynosi 164 km. W 2007 roku wzdłuż *Drogi Dolnośląskiej*, lecz w kierunku przeciwnym, ze Zgorzelca do Jakubowa, został wytyczony „Szlak pielgrzymkowy do Jakubowa”. Jak już wspomniano szlak ten powstał dzięki inicjatywie „Bractwa św. Jakuba Apostoła” w Jakubowie i „Fundacji Wioski Franciszkańskiej”

Przedłużeniem *Dolnośląskiej Drogi św. Jakuba* jest otwarta 6 listopada 2006 roku w Poznaniu *Wielkopolska Droga św. Jakuba*. Prowadzi ona z Gniezna przez Lednicę, Poznań, Lubiń, Leszno do Głogowa, a jej długość wynosi 234 km²³. Trasa została wytyczona na podstawie dostępnych źródeł historycznych, dawnych i obecnych kościołów pw. św. Jakuba Apostoła Starszego oraz przebiegu średniowiecznych traktów handlowych. Pracami nad wytyczeniem i oznakowaniem Drogi Wielkopolskiej kierowały osoby z „Fundacji Wioski Franciszkańskiej” z Janic k/Jeleniej Góry w porozumieniu z Kuriami Metropolitalnymi w Gnieźnie i Poznaniu.

Wielkopolska Droga św. Jakuba wraz z *Drogą Dolnośląską* odtwarza dawny trakt handlowy, który wiódł z Wielkopolski przez Łużyce do Czech.

²⁰ E. Mendyk i F. Mróz, *Droga św. Jakuba w Polsce. Kalendarium wydarzeń w latach 2004-2009*, [w:] Hodorowicz I., Mróz F. (red.), *Pielgrzymi na Drodze św. Jakuba. Przeszość i terażniejszość*, Kraków 2009, s. 79.

²¹ W. Antkowiak, dz. cyt., s. 4.

²² Por. A. Ceglińska, H. Karaś, E. Mendyk, J. Smyk, *Droga św. Jakuba Gniezno – Zgorzelec – Praga. Część polska: Droga Wielkopolska i Droga Dolnośląska. Przewodnik Pielgrzymy*, Janice 2006, Fundacja Wioski Franciszkańskiej.

²³ Por. A. Ceglińska, H. Karaś, E. Mendyk, J. Smyk, *Droga św. Jakuba „Via Regia”. Dolny Śląsk. Przewodnik Pielgrzymy*, Janice 2006, Fundacja Wioski Franciszkańskiej.

Szlak ten został wymieniony przez Jörga Gaila z Augsburga, jako jeden z 95 europejskich dróg pielgrzymkowych do grobu św. Jakuba Apostoła w Santiago de Compostela²⁴.

Przedłużeniem *Dolnośląskiej Drogi św. Jakuba* jest także otwarta 16 maja 2008 roku *Droga Żytańska*. Trasa tego odcinka szlaku jakubowego prowadzi ze Zgorzelca przez Zittau (Żytawę) i Starą Boleslav do Pragi (ok. 190 km).

W dniu 20 kwietnia 2007 roku na planowanym przebiegu *Drogi Polskiej*, otwarty został odcinek Drogi św. Jakuba na „Szlaku Piastowskim”. Szlak rozpoczyna się przy kościele pw. św. Jakuba Starszego Apostoła w Mogilnie, skąd prowadzi przez Trzemeszno, Niechanowo na Wzgórze Lecha w Gnieźnie (40 km długości)²⁵. W odtworzenie tej drogi zaangażowała się Organizacja Turystyczna „Szlak Piastowski” z Gniezna i „Fundacja Wioski Franciszkańskiej” w Janicach.

Lubuska Droga św. Jakuba została wyznaczona w 2005 roku przez prof. Ulricha Knepfelkamp z Katedry Historii Średniowiecznej i Regionalnej Historii Kultury na Wydziale Kulturoznawstwa Uniwersytetu Europejskiego „Viadrina” we Frankfurcie nad Odrą. Droga prowadzi wzdłuż dawnego szlaku handlowego, nazywanego drogą frankfurcką, prowadzącego z Poznania do Frankfurtu i Lubusza²⁶. Warto zaznaczyć, że tym szlakiem pielgrzymował w roku 1000 cesarz Otton III do grobu św. Wojciecha w Gnieźnie.

Trasa Lubuskiej Drogi św. Jakuba ma długość około 250 km. Została ona opracowana na podstawie materiałów archiwalnych i kartograficznych przez studentów i współpracowników Uniwersytetu Viadrina we Frankfurcie nad Odrą oraz Collegium Polonicum UAM w Słubicach. Droga rozpoczyna się w Murowanej Goślinie, gdzie łączy się z Wielkopolską Drogą św. Jakuba. Z Murowanej Gośliny szlak prowadzi przez Oborniki Wielkopolskie, Sulęcín, Ośno Lubuskie (kościół św. Jakuba) do Słubic²⁷. W Słubicach, na moście granicznym łączy się z Brandenburską Drogą św. Jakuba, która z kolei prowadzi z Frankfurtu nad Odrą przez Bernau i Erkner do Berlina.

Pierwszy odcinek Drogi św. Jakuba „Via Regia” – z Brzegu przez Wrocław, Legnicę, do Zgorzelca (ponad 240 km) – otwarto 6 października 2006 roku we Wrocławiu. Szlak ten prowadzi wzdłuż dawnej *Via*

²⁴ Tamże, s. 14.

²⁵ Patrz: www.szlakpiastowski.com.pl/go.live.php/PL-H91/droga-sw-jakuba.html [pозyskano 1 maja 2010 r.]

²⁶ P. Grabowski, *Lubuski szlak Drogi św. Jakuba*, [w:] Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce...*, dz. cyt., s. 117.

²⁷ Tamże.

Regia (Wysokiej Drogi), czyli traktu, który wiódł z Kijowa przez Lwów, Kraków, Wrocław, Lipsk, Kolonię, Akwizgran do Paryża.

Kolejne odcinki Drogi św. Jakuba *Via Regia* otwarto w następujących terminach: 15 września 2008 r. (trasa: Góra Św. Anny–Opole–Skorogoszcz–Brzegu), 24 lipca 2010 r. w Brzesku (trasa: Pilzno–Tuchów–Tarnów–Brzesko–Kraków²⁸) oraz 8 sierpnia 2010 r. (Droga św. Jakuba *Via Regia* w Zagłębiu Dąbrowskim; trasa Kraków–Olkusz–Piekary Śląskie–Góra Św. Anny).

Obecnie trwają intensywne prace nad wytyczeniem i oznakowaniem ostatniego odcinka Drogi św. Jakuba *Via Regia* z Korczowej (przy granicy polsko-ukraińskiej) przez Przemyśl, Jarosław, Przeworsk, Rzeszów do Pilzna.

Dnia 8 wrześniu 2007 roku został otwarty 90-kilometrowy odcinek *Lęborskiej Drogi św. Jakuba* prowadzący z Sianowa przez Lębork, Łebę do Smołdzina. Jest on zaczątkiem *Pomorskiej Drogi św. Jakuba*, która ma prowadzić z Kretyni na Litwie przez Królewiec w Obwodzie Kaliningradzkim, a następnie wzdłuż polskiego wybrzeża Bałtyku – przez Frombork, Elbląg, Gdańsk, Kartuzy, Lębork, Łebę, Słupsk, Koszalin, Kołobrzeg do Świnoujścia, gdzie połączy się z już istniejącą niemiecką częścią *Via Baltica*. W dniu 29 września 2010 r. przez Komitet Sterujący Programu Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk zatwierdził projekt „RECRreate – Rewitalizacja europejskiego szlaku kulturowego na obszarze Południowego Bałtyku – Pomorski Szlak św. Jakuba”. Celem projektu jest odtworzenie Pomorskiej Drogi św. Jakuba, noszącej też łacińską nazwę *Via Baltica* i włączenie jej w europejską sieć *Camino de Santiago*. Projekt zostanie zrealizowany w latach 2011–2013, a jego budżet wynosi 1 254 468,99 euro²⁹.

Otwarcie pierwszego odcinka Małopolskiej Drogi św. Jakuba w województwie małopolskim, prowadzącego z Pałacznicy przez Więclawice Stare do Krakowa odbyło się 25 października 2008 roku w parafii pw. św. Jakuba Apostoła w Więclawicach Starych³⁰. Odcinek szlaku w województwie świętokrzyskim z Sandomierza przez Kotuszów, Szczaworyż, Probołowice do Pałacznicy otwarto 23–25 lipca 2009 roku w Sandomierzu i parafii św. Jakuba w Kotuszo-

²⁸ P. Plezia, *Droga św. Jakuba: Kroczoła – Przemyśl – Rzeszów – Tarnów – Kraków*, [w:] Hodorowicz I., Mróz F. (red.), *Pielgrzymi na Drodze św. Jakuba. Przeszłość i teraźniejszość*, Kraków 2009, s. 105–118.

²⁹ Więcej na temat Pomorskiej Drogi św. Jakuba oraz projektu na: www.re-create.pl

³⁰ F. Mróz, *Otwarcie Małopolskiej Drogi św. Jakuba*, „Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego”, nr 110–111, Kraków 2009, s. 60–61.

wie³¹. Długość Małopolskiej Drogi św. Jakuba od kościoła św. Jakuba w Sandomierzu do Rynku Starego Miasta w Krakowie wynosi 206 km. Trasa *Małopolskiej Drogi św. Jakuba* nawiązuje do średniowiecznego traktu handlowego prowadzącego skrajem doliny Wisły od Sandomierza do Krakowa. Trakt ten stanowił jedną z odnóg tzw. ruskiego szlaku wiodącego z Polesia i Rusi do stolicy Korony oraz na Śląsk. Na Małopolskiej Drodze św. Jakuba z Sandomierza do Krakowa obecnie znajduje się 7 kościołów św. Jakuba: w Sandomierzu, Katuszowie, Szczaworyżu, Probołowicach, Pałecznicy, Niegardowie i Więclawicach Starych. W 2010 r. członkowie Bractwa św. Jakuba w Więclawicach Starych zakończyli oznakowanie muszlami św. Jakuba oraz żółtymi strzałkami kolejnego odcinka Małopolskiej Drogi św. Jakuba – ponad 50-kilometrowej trasy z Krakowa przez Tyniec, Liszki, Mników, Sankę do Palczowic.

W dniu 7 września 2008 roku z inicjatywy „Fundacji Wioski Franciszkańskiej” w Janicach otwarto Drogę św. Jakuba *Via Cervimontana* (Drogę Jeleniogórską). Malownicza trasa tej drogi przebiega z Jeleniej Góry przez Siedlęcín, Radomice (kościół św. Jakuba), Lubomierz, Gryfów Śląski do Lubania (długość 55 km). W Lubaniu *Droga Jeleniogórska* łączy się Dolnośląską Drogą św. Jakuba oraz Drogą św. Jakuba *Via Regia*. W dniu 22 sierpnia 2010 r. otwarto 50-kilometrowy odcinek tej drogi z Krzeszowa k. Kamiennej Góry do Jeleniej Góry. Szlak ten zmienił też nazwę na *Sudecką Drogę św. Jakuba*.

W dniu 25 lipca 2009 roku, również dzięki staraniom „Fundacji Wioski Franciszkańskiej” w Janicach oraz Jakuba Pigóry otwarto *Ślezańską Drogę św. Jakuba*. Długość tego odcinka szlaku jakubowego wynosi 55 km. Droga rozpoczyna się na szczycie góry Ślęza (718 m n.p.m.) i prowadzi przez Sobótkę (kościół św. Jakuba), Buków, Ujów (kościół św. Jakuba) do Środy Śląskiej, gdzie łączy się z Drogą św. Jakuba *Via Regia*.

Do nowych odcinków jakubowego szlaku w Polsce zaliczyć należy także Drogę św. Jakuba w powiecie lubińskim – tzw. „Miedziana” Droga św. Jakuba, otwartą 1 sierpnia 2009 r., a także *Nyską Drogę św. Jakuba* – otwartą 25 lipca 2010 r.

4. Wnioski

Drogi św. Jakuba w Polsce są obok Szlaków Papieskich najdłuższymi szlakami pielgrzymkowymi w Polsce. Z każdym rokiem wzrasta liczba

³¹ K. Bednarz, M. Wojnarowska, *Na Jakubowym Szlaku*, „Gość Sandomierski” nr 31/171, 2 sierpnia 2009 r., s. III.

osób, które decydują się indywidualnie bądź też w niewielkich grupach pielgrzymować polskim „muszelkowym szlakiem”. Szansą rozwoju i możliwością wpisania Dróg Św. Jakuba w Polsce do europejskiej sieci szlaków jakubowych mogą stać się wizyty pielgrzymów zagranicznych. W roku 2010 na Drogach Św. Jakuba w Polsce gościło około kilkanastu pielgrzymów zagranicznych, głównie z Francji.

Przed osobami oraz organizacjami i stowarzyszeniami zaangażowanymi w oznakowanie i opiekę nad odcinkami Drogi św. Jakuba w różnych częściach Polski stoją dalsze, bardzo istotne prace związane m.in. z przygotowaniem bazy noclegowej i żywieniowej, wydaniem kieszonkowych przewodników pielgrzymich oraz map turystycznych.

Osoby pielgrzymujące polskimi szlakami jakubowymi zwracają uwagę na liczne problemy i utrudnienia związane z odbytą pielgrzymką. Do najczęściej wymienianych utrudnień na pątnicznym szlaku jest: brak lub niedostępność bazy noclegowej, brak oznakowania, oznakowanie niezgodne z opisem w przewodniku lub wytyczeniem na mapie, i co szczególnie smutne ze względów religijnych – pozamykane świątynie oraz brak opieki duszpasterskiej.

Zdaniem Autorów niniejszego opracowania jednym z najważniejszych problemów związanych z funkcjonowaniem Dróg św. Jakuba w Polsce jest obojętność i nikła wiedza (a właściwie jej brak) miejscowej ludności (w tym bardzo często duszpasterzy) na temat postaci św. Jakuba Starszego Apostoła, tradycji pielgrzymowania do jego grobu w Santiago de Compostela i *Camino de Santiago*. To bardzo często przekłada się na bierne i nieprzychylnie traktowanie pielgrzymów. Bardzo ważną kwestią jest zatem przeprowadzenie „akcji” informacyjnej i promocyjnej *Camino de Santiago* w parafiach przez które przebiegają szlaki jakubowe. Konieczne jest także zapewnienie opieki nad poszczególnymi odcinkami Drogi. Opiekę taką w wielu przypadkach zadeklarowali członkowie stowarzyszenia „Przyjaciele Dróg św. Jakuba w Polsce” i członkowie Bractw św. Jakuba. Wydaje się jednak, że potrzebne są jeszcze dalsze rozmowy na ten temat z władzami samorządowymi, dyrektorami placówek szkolno-wychowawczych, organizacjami turystycznymi oraz harcerskimi. Istotną kwestią jest także promocja szlaku w środkach masowego przekazu. Należy zwrócić również uwagę na przygotowanie dla pielgrzymów „Modlitewnika Pielgrzyma”. W regionalnych czy też lokalnych punktach informacji o polskich Drogach św. Jakuba nie powinno również zabraknąć różnego rodzaju pamiątek – np. muszli, kapeluszy, peleryn, koszulek czy też kijów pielgrzymich.

Wszystkim pątnikom wybierającym się na pielgrzymkowy szlak – na polskie odcinki *Drogi św. Jakuba*, życzymy, aby pielgrzymka stała się wspólnym czasem spotkania z Bogiem i drugim człowiekiem.

Buen Camino! – Dobrej Drogi!

Achievements and challenges in spreading the cult and the Way of St. James in Poland

Abstract

The Cult of St. James (the elder) the Apostle on Polish soil dates back as far as the beginning of the 11th century. It had been directly adopted from the countries of Western Europe, yet in Poland it was profoundly reshaped by Eastern-European influences. Experts on medieval history stressed the fact that the cult was very much alive at that time. Archaeologists discovered the shells of St. Jacob as well as Spanish archives in medieval tombs in many places in Poland which proves that Poles used to undertake lengthy and harsh pilgrimage to St. James the Apostle's tomb in Santiago de Compostela. The cult diminished considerably during the post-Tridentine revival and was confined to selected parishes dedicated (devoted) to the Apostle.

The Revival of St. James' cult in Poland and greater renewed association of Poles with *Camino de Santiago* has been observed since the late '90's of the 20th century. The increasing popularity of the Way of St. Jacob in this country is manifested by the growing number of Polish attendees of the pilgrimage to Santiago de Compostela.

Among the most important centres of the cult of St. James in Poland are primarily Jacobean churches (those dedicated to St. Jacob), that have been raised to the rank of St. James' sanctuaries by local ordinaries (e.g. the villages of Lębork, Jakubów and Szczyrk.)

Noteworthy centres of Jacobean cult are also parishes dedicated to the Saint – the churches that possess the relics of the Apostle, in [the villages of] Brzesko, Jakubów, Leśna, Lębork, Łeba, Podegrodzie, Sączów, Szczyrk, Tuchów i Więclawice Stare.

New initiatives bound with the revival of the Apostle's cult emerge within St. James' parishes, fraternities, Jacobean associations as well as among ordinary St. James devotees. This is also with the efforts for restoration of new sections of the *Camino de Santiago*. Already Poland may be proud on her 2700 kilometres of marked up Jacobean trails.

The present paper is an attempt to summarise the successful achievements in the expansion of the cult of St. Jacob (the elder) the Apostle in Poland within the last decade, including the rise and development of Jacobean trails. Based on their

own field research, reviews and search queries, the authors make an attempt to grasp the most important problems connected with further development of the cult of the Apostle in our country (Poland).

*Franciszek Mróz, dr
Instytut Geografii
Uniwersytet Pedagogiczny
Kraków
Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
Nowy Targ
Bractwo św. Jakuba Apostoła
Więclawice Stare*

*Łukasz Mróz, mgr
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ
Kraków*